

**ВІДСТУП ВІД ПРАВОВОГО ВИСНОВКУ ВЕРХОВНОГО СУДУ
В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
Й ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ****OVERRULE FROM THE LEGAL OPINION OF THE SUPREME COURT
IN CRIMINAL CASES: LEGAL REGULATION
AND PRACTICAL PROBLEMS OF IMPLEMENTATION**

Хоцяновська Н.Ф., аспірант
*Академія адвокатури України,
старший викладач кафедри цивільного права і процесу
Національний авіаційний університет*

Назаров В.В., д.ю.н., професор
Академія адвокатури України

Стаття порушує актуальне питання відступу від правового висновку Верховного Суду як засобу виправлення судових помилок у розумінні кримінального судочинства. Дослідження проводиться під кутом зору як теоретичних підходів, так і практики застосування положень кримінального процесуального закону, що врегульовують питання відступу Верховним Судом від висновку щодо застосування норми права у таких правовідносинах, що був викладений у рішенні Верховного Суду раніше. Підкреслюється дуальність ретроспективної і перспективної мети такого відступу. У дослідженні зосереджується увага на з'ясуванні змісту поняття «правовий висновок», його співвідношенні з терміном «правова позиція», а також важливості правильного застосування цих понять із позиції юридичної практики. Окрема увага приділяється поглядам суддів Верховного Суду на використання понять «правовий висновок» і «правова позиція». Крім того, у статті проводиться аналіз кримінального процесуального регулювання відступу від правового висновку Верховного Суду щодо застосування норми права у таких правовідносинах. Звертається увага на переваги, недоліки і прогалини правового регулювання в зазначеній сфері здійснення кримінального судочинства. Висвітлюється напрям розвитку практики Верховного Суду з питання відступу від правового висновку. Результатом проведеного у статті дослідження є узагальнення теоретичних прогалин та практичних проблем реалізації положень кримінального процесуального законодавства щодо здійснення відступу Верховним Судом від правового висновку щодо застосування норми права в таких правовідносинах, викладеного у його попередньому рішенні. Серед яких виділяється відсутність законодавчого визначення підстав для відступу від правового висновку Верховного Суду, невизначеність обставин, за яких Верховним Судом може проводитися відступ, абстрактність законодавчого врегулювання процесуального порядку такого відступу тощо. Цікавість для подальших дискусій у колі науковців та практиків можуть становити здійснені під час проведеного дослідження спроби пошуку можливих варіантів розв'язання практичних проблем відступу від правового висновку щодо застосування норми права у таких правовідносинах, викладеного в рішенні Верховного Суду раніше.

Ключові слова: Верховний Суд, правовий висновок, правова позиція, судова помилка, відступ від правового висновку, кримінальне провадження, кримінальний процесуальний закон, рішення Верховного Суду, правовий висновок Верховного Суду.

The article raises the actual issue of overruling from the legal opinion of the Supreme Court as a means of correcting judicial mistakes in the understanding of criminal justice. The research is conducted from the point of view of both theoretical approaches and the practice of implementing the provisions of criminal procedure law, which regulates the Supreme Court's overruling from the legal opinion on the implementation of the legal norm in similar legal relations, which was set out in the Supreme Court decision earlier. The duality of the retrospective and prospective goal of such an overrule is emphasized. The research focuses on clarifying the meaning of the term "legal opinion", its correlation with the term "legal position", as well as the importance of the correct application of these concepts in the point of view of legal practice. Special attention is paid to the vision of judges of the Supreme Court on the use of the terms "legal opinion" and "legal position". In addition, the article analyzes the criminal procedural regulation of overruling from the legal opinion of the Supreme Court on the implementation of the legal norm in similar legal relations. Attention is drawn to the advantages, imperfections and gaps of legal regulation in this area of realisation criminal justice. The direction of development of the practice of the Supreme Court on the issue of overruling from the legal opinion is highlighted. The result of the research conducted in the article is a generalization of theoretical gaps and practical problems of implementation of the provisions of criminal procedure law on the Supreme Court's overruling from the legal opinion on the implementation of the legal norm in similar legal relations set out in its previous decision. Among them is the lack of legislative definition of grounds for overruling from the legal opinion of the Supreme Court, the uncertainty of the circumstances under which the Supreme Court can provide overrule, the abstract legislative regulation of the procedural order of such overrule, and so on. Attempts to search for further solutions to the practical problems of overruling from the legal opinion on the implementation of the legal norm in similar legal relations, set out in the decision of the Supreme Court earlier, would be of interest for further discussions among scholars and practitioners.

Key words: Supreme Court, legal opinion, legal position, court mistake, overruling from legal opinion, criminal proceedings, criminal procedure law, the decision of the Supreme Court, legal opinion of the Supreme Court.

Останні роки в Україні триває судова реформа, що має на меті вдосконалити механізм судової влади для забезпечення її ефективності, а також створення дієвої системи захисту прав і свобод людини на засадах верховенства права. Такі процеси зумовлені спрямуванням держави на євроінтеграцію. Натомість Україна й досі залишається однією з країн-лідерів за кількістю скарг до ЄСПЛ. Так, за офіційною статистикою ЄСПЛ із початку 2020 року до 31 грудня 2020 року, Україна посідає третє місце за кількістю поданих скарг (10 400), поряд з Турцією (11 750 скарг) і Росією (13 650 скарг) [1]. Порівняно з кількістю населення кожної з названих країн, з розрахунку на душу населення Україна лідирує за кількістю скарг, адже

населення Турції вдвічі більше, а Росії – майже в чотири рази. Питому вагу серед рішень ЄСПЛ щодо України мають саме порушення права на справедливий суд та тривалості процедури судового розгляду [2]. За таких умов зростає необхідність пошуку дієвих механізмів реалізації функцій судової влади та раціоналізації судочинства на усіх його стадіях. Європейська практика показує, що продуктивним інструментом покращення ефективності судочинства, його якісних характеристик та значного скорочення часових затрат є судова практика, що виражається в тлумаченні законодавства та практики його застосування у правових висновках Верховного Суду [3]. Саме узагальнення судової практики та забезпечення її єдності зумов-

лює зазначений вище ефект, завдяки якому рекомендовані судом правові висновки дають змогу судам усіх інстанцій ефективно здійснювати судочинство в таких провадженнях і робити це швидко і якісно. Втім, українське судочинство знаходиться на етапі вироблення підходів до усталеної правотлумачної діяльності Верховного Суду, що вже зумовило певний дисбаланс правових висновків, які можуть бути доволі суперечливими стосовно один одного. Необхідно враховувати і те, що створення єдності у правозастосуванні ускладнюється існуванням суперечливих позицій Верховного Суду України, щодо узгодження яких Верховним Судом також проводиться відповідна робота [4]. У наведеній ситуації єдиним можливим і логічним способом забезпечення єдності судової практики в кримінальному судочинстві є відступ від правового висновку Верховного Суду. Втім, варто зауважити, що в разі використання цього процесуального інструменту в кримінальному судочинстві виникає низка ускладнень, які пов'язані з недосконалістю законодавства, що врегульовує порядок відступу від правових висновків в процесі розгляду кримінальних проваджень. Низка проблем виникає і під час правозастосування таких відступів, зокрема: їх моніторингу, визначення кола попередніх висновків, від яких робиться відступ, та ін. Проблемність цієї сфери правозастосування посилюється питомою вагою правових позицій Верховного Суду України і фрагментарною та дискусійною діяльністю Верховного Суду в цьому напрямі.

Грунтовні системні доктринальні дослідження питання відступу від правових висновків Верховного Суду і правових позицій Верховного Суду за чинним кримінальним процесуальним законодавством нечисленні, а дискусії, як правило, містяться в площині юристів-практиків: суддів і адвокатів. Фундаментальні теоретичні підходи виробляються безпосередньо суддями Верховного Суду, серед яких можна виділити публікації Я. Берназюк, Д. Луспенника, О. Кібенко. Серед інших фахівців права, що досліджували питання відступу від правових висновків Верховного Суду, можна назвати Л. Зуєвич, Н. Зозулю, В. Пирогова, М. Шумило, але ці публікації не відображають специфіку відступу від правового висновку Верховного Суду в кримінальному судочинстві. Зауважимо, що комплексні публікації в цій сфері відсутні, хоча цьому питанню у своїх публічних виступах певною мірою приділяли увагу В. Данішевська, О. Яновська, Н. Стефанів та ін.

Саме такий рівень наукової розробки теми зумовив її опрацювання в межах цього дослідження та визначив його мету – з'ясувати зміст поняття «правовий висновок» та його співвідношення з терміном «правова позиція», проаналізувати правове регулювання відступу від правового висновку Верховного Суду в кримінальних провадженнях, а також узагальнити практичні проблеми реалізації цих положень законодавства і здійснити спроби пошуку можливих варіантів їх розв'язання.

У процесі цього дослідження вже було акцентовано на високому рівні звернень до ЄСПЛ проти України, що певною мірою свідчить про якісні недоліки національного судочинства, в тому числі і кримінального. Деякою мірою це пов'язано з недоліками національного нормативного регулювання: колізійністю кримінального та кримінально-процесуального законодавства, прогалинами в цих галузях законодавства, неоднозначністю тлумачення чинних норм законодавства, які, в тому числі, викликані недостатнім рівнем нормотворчої техніки, тощо. Названі обставини призводять до судових помилок, відсутність ефективних і дієвих механізмів виправлення яких своєю чергою зумовлює критичну статистику. Водночас відступ від правових висновків Верховного Суду може виступати продуктивним інструментом виправлення судових помилок. Необхідно підкреслити дуальність ретроспективної і перспективної мети такого відступу: з одного боку, Верховний Суд виправляє судову помилку на рівні касаційної інстанції і водночас

сприяє попередженню вчинення таких судових помилок на всіх стадіях кримінального судочинства шляхом формування єдиного підходу до правозастосування, створення так званого правотлумачного стандарту застосування відповідних положень законодавства. Із цієї позиції перспективна мета відступу від правового висновку Верховного Суду безпосередньо впливає на ефективність, якість та динаміку розгляду кримінальних проваджень.

Звертаючи увагу на сферу правового регулювання питання відступу від правового висновку Верховного Суду, варто зауважити відсутність законодавчого визначення термінів «правовий висновок» та «відступ від правового висновку», крім того, відсутній єдиний підхід до розуміння дефініцій цих понять і в наукових колах.

Кримінальний процесуальний кодекс не оперує поняттями «правовий висновок», але натомість у його тексті вживається термін «висновок щодо застосування норми права у подібних правовідносинах», відповідну назву має і одна із частин рішення Верховного Суду, в якій міститься виклад правильного з позиції Верховного Суду застосування відповідної норми права [5; 6]. Очевидна складність цієї термінологічної конструкції зумовила введення в професійну мову юристів більш простого терміна «правовий висновок Верховного Суду», «висновок Верховного Суду» або ж просто «правовий висновок». Обома зазначеними термінами (повним і скороченим) фахівці оперують як взаємозамінними або ж використовують конструкцію «висновок щодо застосування норми права у подібних правовідносинах» як дефініцію терміна «правовий висновок» [7; 8]. Водночас часто вживається термін «правова позиція». Окрім цього, зазначений термін є більш традиційним для вітчизняної правової науки. Відповідь на питання, як співвідносяться зазначені вище поняття, нині може підказати лише практика, адже в межах публічно представлених теоретичних досліджень формуванню дефініцій названих вище термінів не приділялась належна увага.

У своєму науковому дослідженні М. Шумило вживає термін «правові позиції» стосовно діяльності Верховного Суду України, а стосовно діяльності Верховного Суду – «правові висновки» [7]. Варто зауважити, що аналіз публікацій суддів Верховного суду дає змогу стверджувати про застосування обох термінів у контексті діяльності Верховного суду. Так, у своєму виступі на IX Форумі Асоціації адвокатів України з кримінального права та процесу 6 грудня 2019 р. суддя Верховного Суду О. Яновська, ведучи мову про «оцінку тенденцій правових позицій Верховного Суду», одночасно у своїй презентації вживала термін «висновок щодо застосування норми права у подібних правовідносинах», що може свідчити про близькість і безпосередній зв'язок зазначених понять [9; 10]. Така динаміка простежується і в працях інших суддів Верховного Суду. Так, О. Кібенко, Я. Берназюк у своїх наукових працях вживають як оборот «відступ від висновку щодо застосування норми права (юридичної норми)», так і «відступ від правових позицій» чи то «відступ від раніше сформованої правової позиції» [11; 12]. Певною мірою відповідь на питання щодо співвідношення даних понять дає О. Кібенко, зазначаючи, що нова структура рішень Верховного Суду передбачає і «правову позицію», і «висновок щодо застосування норми права» як окремі елементи. Тобто, сформувавши певну правову позицію, Верховний Суд формує релевантний їй висновок щодо застосування відповідного законодавства до конкретного типу правових відносин [11]. Визначеність питання про співвідношення, на наш погляд, має не суто теоретичне, а важливе практичне значення, що уможливило усвідомлення і розмежування випадків, в яких суд відступає від правового висновку, а в яких просто змінює мотиви, при цьому залишаючи незмінним сам висновок.

Кримінальний процесуальний кодекс України, нарівні з іншими процесуальними кодексами, у статті 434¹ перед-

бачає можливість відступу від правового висновку Верховного Суду. Положення цієї статті визначають: якщо суд, розглядаючи певне кримінальне провадження, вважає за необхідне зробити відступ від правового висновку, що був викладений у рішенні Верховного Суду раніше, то він делегує подальший розгляд такого кримінального провадження вищестоящому структурному елементу Верховного Суду. Відповідно, колегія суддів передає кримінальне провадження на розгляд палати, до якої входить, якщо потрібно відступити від правового висновку в раніше ухваленому рішенні Верховного суду, саме у складі колегії суддів цієї палати або ж у складі цієї палати. Якщо рішення було ухвалене у складі колегії суддів іншої палати чи у складі іншої палати або ж іншої об'єднаної палати, кримінальне провадження передається на розгляд об'єднаної палати. На розгляд Великої Палати Верховного Суду кримінальне провадження передається колегією, палатою або ж об'єднаною палатою в разі потреби зробити відступ від правового висновку, викладеного в рішенні іншого касаційного суду чи в раніше ухваленому рішенні самої Великої Палати [5].

При цьому варто зауважити, що законодавство має певні прогалини в цій сфері, що спричиняє неоднакове застосування норм права, вирішувати які доводиться безпосередньо шляхом правозастосовчої практики. Йдеться про залишення без правового регулювання відступу від правових позицій Верховного Суду України і загалом про можливість їх застосування надалі.

Кримінальний процесуальний кодекс України визначає також порядок передачі кримінального провадження в разі потреби відступу від правового висновку в раніше ухваленому Верховним Судом рішенні. Важливим, на нашу думку, є положення частини першої статті 434², згідно з якою ініціатива передачі кримінального провадження може належати не тільки суду, а й учасникам кримінального провадження (адвокату, представнику, прокурору та ін.), які є первинними індикаторами реальних суспільних відносин, що виступають предметом розгляду в суді [5].

Варто зауважити, що вже на стадії передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати закладається початок формування правової позиції щодо можливості відступу від правового висновку, викладеного в ухваленому раніше рішенні Верховним Судом щодо застосування норми права. Законодавче закріплення такого правила видається важливим і обґрунтованим. Як справедливо зазначає М. Шумило, однією з причин відступів є надмірне навантаження Верховного Суду. Зазначений елемент порядку здійснення відступу від правового висновку забезпечує від прийняття завчасного висновку про необхідність проведення відступу. Так, суд під час постановлення ухвали про передачу кримінального провадження викладає в ній мотиви такого відступу, причому суддя, який не погоджується з такою передачею, наділений правом викласти письмово окрему думку щодо цього.

Значення відступу від правового висновку Верховного Суду, в контексті його прецедентної ролі, підкреслюється можливістю використання наукового підходу шляхом залучення відповідних фахівців, що входять до Науково-консультативної ради при Верховному Суді, одержання їх наукового висновку та його врахування в процесі прийняття рішення про необхідність відступу від правового висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні Верховного Суду.

Втім, з огляду на лаконічність норм, що врегульовують відступ від правового висновку Верховного Суду, очевидно, що цей інструмент виправлення судових помилок не знайшов детального правового регулювання в чинному законодавстві, що зі свого боку породило певні практичні проблеми в його реалізації.

Насамперед необхідно звернути увагу, що кримінальне процесуальне законодавство не визначає підстави

такого відступу, подаючи загалом абстрактну дискреційну норму. У своїй практичній діяльності, в процесі вирішення питання про вагомість підстав для здійснення відступу Верховний Суд виробив підхід, що базується на європейській практиці. Зокрема, на §70 рішення ЄСПЛ у справі «Чепмен проти Сполученого Королівства» («*Chapman v. the United Kingdom*») від 18 січня 2001 р. [12], яким визначено, що «в інтересах правової визначеності, передбачуваності та рівності перед законом він не має відступати від попередніх рішень за браком належної для цього підстави». Я. Берназюк звертає увагу на інститут «*overruling of precedent*», який використовується в системі загального права та зумовлює причини можливості не слідувати прецеденту: зміни правових відносин або відповідних правових принципів, якщо при постановленні висновку судом не застосовані відповідні вимоги законодавства чи прецеденти, а також якщо вони були неправильно розтлумачені, якщо висновок визнали неправильним і таким, що підлягає скасуванню, і нарешті, якщо він не діє на практиці [13]. Цей принцип був використаний у процесі викладення окремої думки у справі № 823/378/16 від 12 червня 2018 р. [14], а вже 4 вересня 2018 р. у постанові Верховного Суду в справі № 823/2042/16 вперше було сформовано підхід до визначення підстав для відступу від правового висновку Верховного Суду, серед яких – вади попереднього рішення чи групи рішень і зміни суспільного контексту. Причому під вадами рішення чи групи рішень розуміється їх «неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість, помилковість» [15]. Втім, те, що ці поняття є оціночними, своєю чергою може ускладнити їх тлумачення і застосування.

Другою проблемою застосування відступу від правового висновку є те, що за таких умов ускладнюється саме розуміння, що в цьому випадку є відступом від правового висновку, а що ним не є. Зокрема, в яких випадках не можна вести мову про подібність правовідносин [13]. Це питання також частково вирішено практикою. Так, подібними можна вважати відносини в разі тотожності об'єкта і предмета правового регулювання і умов застосування правових норм [16; 17].

За наступну проблему можна виділити абстрактність законодавчого врегулювання процесуального порядку такого відступу, що викликає випадковість прийняття рішення про його доцільність. Так, у своїх наукових публікаціях О. Кібенко звертає увагу на те, що рішення про відступ приймається Великою Палатою Верховного Суду простою більшістю голосів суддів, і саме не від загальної кількості суддів, які входять до складу Великої палати, а тих, які присутні під час голосування. При цьому на прийняття рішення не впливає ані наявність повного складу палати, ані спеціалізація суддів більшості з суддів, які приймають рішення. Відповідно, якщо за певних поважних причин варіюється склад суддів, якими приймається рішення, то відступ від правового висновку може бути проведений і без об'єктивних для цього підстав [11]. У разі вирішення питання щодо відступу від правового висновку раніше постановленого Верховним Судом під час розгляду кримінального провадження ця проблема постає особливо гостро, адже специфіка кримінального процесу серед інших більш-менш уніфікованих процесів є вирішальною і складно прийнятною, починаючи від засад кримінального судочинства і закінчуючи особливостями тих чи інших його інститутів.

Також до практичних проблем можна зарахувати наслідки відступу від правового висновку Верховного Суду, адже, по суті, відступ від правового висновку змінює напрям правозастосовної практики. Зазначена проблема тісно пов'язана з проблемою доведення до суддів нижчих інстанцій та правничої спільноти інформації про відступ від правового висновку Верховного Суду, зокрема щодо способу та оперативності такого доведення. Крім питання

про доведення змісту повного рішення з викладенням мотивів відступу, Ю. Татік абсолютно обгрунтовано звертає увагу на елемент практики, коли вступна і резолютивна частини оголошені, але наявний темпоральний розрив у проголошенні мотивувальної його частини. Виникає питання, що по суті рішення вже постановлено, є правовий висновок Верховного Суду, але сама правова позиція в цьому випадку, її логіка і мотиви є незрозумілими, що, як наслідок, спричиняє затримки в розгляді проваджень, для яких такий висновок має значення. Як вихід, пропонується відхід від проголошення короткого рішення. Втім, запропонований шлях вирішення цієї проблеми видається неприйнятним із погляду сутності кримінального процесу. Так, наслідування практики ЄСПЛ і Конституційного Суду України щодо одночасності проголошення всіх частин рішення видається неприйнятним із погляду основних засад кримінального судочинства, та і загалом потребує ґрунтовних змін у законодавчому регулюванні цього питання. Отже, питання визначення часу, з якого відступ від правового висновку має застосовуватись судами, межі його ретроспективної дії, є також проблемним. Зокрема, складність полягає у тому, що правовий висновок Верховного Суду, в якому здійснено відступ, застосовується не тільки до тих правовідносин, які виникли після його постановлення, а і які існували до того, як висновок був сформований [18; 22]. Деякою мірою вирішити це питання покликана «База правових позицій» Верховного Суду (далі – База). Запрацював цей функціонал у липні 2021 р. Втім, варто зауважити, що в Базі не виділяється окремо така категорія, як «відступ від правового висновку», відповідно, це ускладнює пошук інформації про сформовані відступи [19]. Ще одним недоліком Баз є те, що її діяльність не взаємопов'язана і не узгоджена з іншими релевантними базами, зокрема з Єдиним державним реєстром судових рішень. Слід зауважити, що зазначений реєстр також не містить інформації про наявність відступу від правового висновку, тобто, відкривши те чи інше рішення, неможливо отримати актуальну інформацію щодо того, чи було здійснено відступ [18]. Хоча сучасні технології дають змогу створити мережу гіперпосилань із позначкою «відступ», які будуть пов'язувати рішення, в якому було здійснено відступ від правового висновку і всі постановлені раніше рішення, в яких було зроблено посилання на висновок, від якого був здійснений відступ. Також серед засобів узагальнення відступів виділяють Дайджести Верховного Суду, втім оперативність і простота доведення не є характеристиками цього засобу, а відповідно, не є ефективним вирішенням проблеми доведення інформації про відступ до професійної спільноти [18, с. 22].

Серед проблем, що виникають у процесі відступу від правового висновку Верховного Суду, також виділяють так званий «несанкціонований» відступ та відсутність посилань на постанови Верховного Суду України та Верховного Суду, де міститься правова позиція, від якої зроблено відступ у цьому рішенні Верховного Суду. При цьому «несанкціонованим» вважається відступ, сформований самою колегією, палатою чи об'єднаною палатою без передачі на розгляд Великої Палати Верховного Суду [18, с. 22].

Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можна констатувати, що відступ від правового висновку Верховного Суду, з огляду на дуальність його мети, є одним із важливих і дієвих процесуальних інструментів виправлення судових помилок у кримінальних провадженнях. Втім, відсутність законодавчого визначення понять «правовий висновок», «правова позиція», а також питання про їх співвідношення, викликає дискусії в наукових колах та серед правників-практиків. Видається, що поняття «правовий висновок» вживається в розумінні «висновок щодо застосування норми права у подібних правовідносинах», що містить кримінальний процесуальний закон, і за своєю сутністю є коротким узагальненням правової позиції щодо застосування конкретної норми права в певних відносинах. У зв'язку з відсутністю детального правового регулювання порядку відступу від правового висновку Верховного Суду кримінальним процесуальним кодексом України є проблеми правового застосування в цій сфері та наявні можливі шляхи їх подолання, зокрема: відсутність визначених кримінальним процесуальним законом понять відступу від правового висновку Верховного суду і підстав для його реалізації, що передбачає винесення цього питання в площину судової discreції та практики Верховного Суду; абстрактність кримінального процесуального порядку відступу від правового висновку Верховного Суду; можливі несприятливі наслідки відступу від правового висновку Верховного Суду; недостатня оперативність та ефективність доведення відступу від правового висновку до суддів нижчих інстанцій та професійної спільноти; «несанкціонований» відступ судом без дотримання процесуального порядку передачі; відсутність посилань на постанови Верховного Суду України, в яких міститься правовий висновок, від якого зроблено відступ. Вищезазначені проблеми деякою мірою вирішуються за допомогою практики Верховного Суду, видання Дайджестів Верховного Суду та створення Баз правових позицій. Втім варто зазначити, що цих заходів замало для ефективного і оперативного застосування та вдосконалення цього інституту, видаються необхідними подальші наукові дискусії з метою вирішення поставлених проблем, а також внесення відповідних змін у кримінальне процесуальне законодавство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Pending applications allocated to a judicial formation 31/12/2020. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_pending_2021_BIL.pdf (дата звернення: 16.10.2021).
2. Violations by Article and by State. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_1959_2019_ENG.pdf; https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2020_ENG.pdf (дата звернення: 16.10.2021).
3. Святоцький О. Ratio Decidendi або актуальність запровадження судового прецеденту. *Голос України*. 2019. № 206 (7212). URL: <http://www.golos.com.ua/article/323313> (дата звернення: 16.10.2021).
4. Мамченко Н. Відступлення від правових висновків ВСУ: аналіз судової практики у цивільних справах. *Судово-юридична газета* : вебсайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/124127-vidstuplennya-vid-pravovikh-visnovkiv-vsu-analiz-sudovoyi-praktiki-u-tsvivilnikh-spravakh> (дата звернення: 16.10.2021).
5. Кримінальний процесуальний кодекс : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-V. Дата оновлення: 04.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 16.10.2021)
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду в справі № 629/847/15-к від 27.11.2019 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 16.10.2021).
7. Шумило М. Правові висновки касаційного суду: inter praeteritum et futurum. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 47–54.
8. Татік Ю. Порядок відступу. *PRAVO.UA* : вебсайт. URL: <https://pravo.ua/articles/poriadok-vidstupu/> (дата звернення: 16.10.2021)
9. Яновська О. Судова практика та оцінка тенденцій правових позицій Верховного Суду. *Офіційний портал Судова влада. Верховний Суд* : вебсайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Pravovy_pozicii_VP_VS.pdf (дата звернення: 16.10.2021)
10. Суддя Великої Палати Верховного Суду розповіла про останні тенденції судової практики ВП ВС. *Офіційний портал Судова влада. Верховний Суд* : вебсайт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/843205/> (дата звернення: 16.10.2021)

11. Кібенко О. Нові підходи Великої Палати Верховного Суду до забезпечення єдності судової практики. *Судово-юридична газета* : вебсайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/129294-novi-pidkhodi-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-do-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki> (дата звернення: 16.10.2021)
12. *Chapman v. The United Kingdom*. Application no. 27238/95. 01.18.2001.
13. Берназюк Я. Співвідношення необхідності забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). *Судово-юридична газета* : вебсайт. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/177404-spivvidnoshennya-neobkhidnosti-zabezpechennya-yednosti-sudovoyi-praktiki-ta-vidstupu-vid-pravovikh-pozitsiy-verkhovnogo-sudu-na-prikladi-virishennya-publichno-pravovikh-sporiv> (дата звернення: 16.10.2021)
14. Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду Бакуліної С.В., Гудими Д.А., Данішевської В.І., Кібенко О.Р., Рогач Л.І., Уркевича В.Ю. в справі № 823/378/16 від 12.06.2018 р. *ZakonOnline* : вебсайт. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/76441988> (дата звернення: 16.10.2021)
15. Постанова Великої Палати Верховного Суду в справі № 823/2042/16 від 04.09.2018 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/77969515> (дата звернення: 16.10.2021)
16. Постанова Великої палати Верховного Суду в справі № 910/17999/16 від 27.03.2018 р. URL: https://protocol.ua/ru/postanova_vp_vs_vid_27_03_2018_roku_u_spravі_910_17999_16/ (дата звернення: 16.10.2021)
17. Постанова Великої палати Верховного Суду в справі № 910/12294/16 від 11.04.2018 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/74188635> (дата звернення: 16.10.2021)
18. Кібенко О. Відступ Великої Палати Верховного Суду від існуючих правових позицій: процедури, підстави, проблеми (мультимедійна презентація). *Офіційний портал Судова влада. Верховний Суд* : вебсайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Kibenko_%2007_12_2020.pdf?fbclid=IwAR3inHRqIUvdN35GIB3w6qyLY4fevxQdUmqMg_LjfiYCWit7zVVUKm4oJTya (дата звернення: 16.10.2021)
19. Система Верховного Суду. *База правових позицій* : вебсайт. URL: <https://pd.court.gov.ua> (дата звернення: 16.10.2021)